

*Vladimir Mitrofanovič Puriškevič
(24. srpna 1870 – 1. února 1920)*

Autor: Amory Stern

Abychom tomuto muži porozuměli, musíme začít ve městě, známém v jeho době pod svým ruským názvem Kišiněv, dnes moldavské Chişinău. Oblast **Besarábie**, v 19. století provincie Ruské říše, kam už od dob Kateřiny Veliké zasahoval židovský „pás osídlení“, bublala stěží potlačovaným etnickým napětím. Židé zde zřídili své neblaze proslulé zločinecké syndikáty známé jako kahaly, čímž si od Rumunů i Malorusů, jak se tehdy východním Ukrajincům říkalo, mnoho lásky nevysloužili.

„Puriškevič byl vnukem moldavského pravoslavného kněze **Vasilije Vasiljeviče Mitrofanova**, který se církevní hierarchií časem vypracoval až do kišiněvské konzistoře a k dědičnému titulu. Jeho syn Mitrofan se stal členem besarabského gubernátního **zemstva** a vzal si bohatou polskou šlechtičku. Tento svazek mu vynesl ohromné pozemky. Vladimíru Puriškevičovi, který byl polsko-moldavského původu, tak ve skutečnosti v žilách nekolovala ani kapka ruské krve,“ stojí v jednom životopisném článku o tomto muži. 1]

Ukazuje to na rodové kořeny někde u kozáků 17. století, kteří moldavské knížectví vtáhli do moldavských magnátských válek, jak se zpravidla označují v polské historiografii. Besarábie má společnou hranici s Ukrajinou, což už ovšem neplatí o Polsku, s nímž ji nespojuje ani společná církev.

Nemálo Moldavanů (tj. dobovou imperiální terminologií Malorusů), kteří byli kozáckého původu následkem magnátských válek, se v Moldavsku tradičně označovalo jako „Poláci“, protože byli v armádních soupisech **Polsko-litevské unie**. 2] Puriškevič tak bral ruské pravoslavné argumenty k ukrajinské otázce velice vážně.

V letech před 1. světovou válkou Puriškevič patřil k blízkým spojencům **Pavla Kruševana**. Tento ruský Moldavan z Kišiněva byl novinář, který jako první připravil k vydání *Protokoly sionských mudrců*. Na rozdíl od Puriškeviče, jehož kontrasemitismus byl nenásilný, se Kruševanovi klade vina za rozpoutání pogromu z roku 1903. 3]

Přestože někteří Puriškevičovi kolegové schvalovali při postupu proti Židům v Ruském impériu i využití násilí, jak podotýká jeden nepřátelsky naladěný historik, „Puriškevič je pouze chtěl přesídlit na Kolymu“. 4] Přestože byl Kruševan velice sečtělý, chybělo mu Puriškevičovo formální vzdělání (tento dosáhl doktorátu). I přes své odlišnosti byli ale oba muži blízkými politickými spojenci.

Oba pocházeli z bohatých velkostatkářských rodů, ale nejistota z neslovanské krve v jejich žilách je nasměřovala k odmítnutí elitářského pojetí ve prospěch populistické podoby ruského nacionalismu. Tito velkostatkáři, kteří „patřili k moldavské aristokracii v Besarábii“, nejen že přijali za vlastní tradice svých ruských protějšků, ale přehnaně lpěli na svém renomé ‚pravých Rusů‘. A tak zatímco se stará šlechta povětšinou omezovala na obranu svých společenských a hospodářských zájmů, tito její okrajovější příslušníci se ze všech sil snažili prokázat své ultravlastenectví,“ komentuje to jeden historik. 5]

V roce 1900 se Puriškevič v Petrohradě setkal s pediatrem **Alexanderem Dubrovinem**. Oba podobně jako Dostojevský považovali ruský monarchismus za příliš reakční, přinejmenším tedy v socioekonomických otázkách. Spojoval je také antisemitismus, přestože dr. **Dubrovin** byl o poznání radikálnější. Jejich názory na budoucnost autokracie nebyly příliš povzbudivé: „Židovští revolucionáři se snaží podkopat a svrhnout stávající uspořádání, aby místo něj mohli nastolit vládu židovských kapitalistů.“ 6]

O Puriškevičově vlivu a úloze při vzniku hnutí tzv. černých setnin (**Svaz ruského lidu**) se vedou spory. Nepochybně byl obratnější a charizmatičtější než Dubrovin, takže se stal propagandistou hnutí. Důvodem vzniku hnutí údajně bylo rozdrčení revolucí v letech 1905-7, ve skutečnosti ale spíš odpor k liberálním reformám hraběte Sergeje Witteho a kadetů. Puriškevič se v těchto prvotních stádiích života hnutí omezoval na publikaci výhrůžných úvodníků a násilí přenechával na Dubrovinovi.

V prosinci 1907 už ale Puriškevičovi podle jednoho zdroje

...došla trpělivost s Dubrovinovým autokratickým způsobem vedení, a tak skupinu opustil. 11. března následujícího roku už založil své vlastní pravicové uskupení **Ruský lidový svaz archanděla Michaela** (RNSMA, zkráceně Svaz archanděla Michaela). Ve svém programu se ve většině politických a sociálních otázek hlásili k podobným postojům jako Svaz – ovšem s výslovnou výjimkou v podobě uznání práva Dumy vetovat carské legislativní návrhy. V projevu jakési kognitivní disonance, na pravici uznávající reformovanou Dumu tehdy ovšem celkem běžné, se však v programu hnutí autokracie i nadále označovala za „neomezenou“. Z ideologické nezbytnosti totiž pravice trvala na zachování fikce, že nové uspořádání není „ústavní“, a tak carskou absolutní moc nikterak neomezuje. 7]

Puriškevič byl podle všech zpráv uhrančivý řečník a *enfant terrible* ruské Dumy. Jeho teorie zapojení se do parlamentního systému s cílem podkopat jej byla ve své době novinkou.

Později ji rozpracoval třeba dr. Joseph Goebbels. Puriškevič nesouhlasil ani s Dubrovinovým principiálním odporem zasedat v Dumě. Kvůli této tvrdohlavosti podle něj bylo mj. obtížnější získávat si na svou stranu dělníky prosazováním kratší pracovní doby.

Puriškevičovi se v té době zdá se podařilo získat na svou stranu větší část Dubrovinových černosotněnců i část dělnických vrstev. Jak se mu to povedlo? To zůstává do jisté míry záhadou.

Podle jednoho zdroje psal o Puriškevičovi „jeho sovětský životopisec“ jako o „fašistovi, který přišel s autentickým stylem pro hnutí, která měla v Evropě rozkvétat v následujících desetiletích“. 8] Zorganizoval také „žluté košile“, zřejmě jako protiváhu rostoucímu vlivu haličsko-ukrajinské kultury v Oděse. 9] Dubrovin působil hlavně v samotném Rusku, zatímco Puriškevič v jihozápadní části říše, kde se nacházel také zlořečený pás osídlení.

Popisy Puriškevičovy agitace mezi pracujícími Ukrajinci nejspíš mnohé napovídají o konečné destinaci velkorysých sum, které dostával jako úplatek do svého politického protivníka, premiéra Pjotra Stolypina. Přestože jeden velmi kritický historik 10] píše o „milionech“, věrohodnější prameny uvádějí, že „Puriškevič zpravidla dostával roční subvenci ve výši 15 000 rublů, doplňovanou penězi určenými na konkrétní projekty nebo publikace. Během pěti let od vzniku Svazu v roce 1907 vyinkasoval Puriškevič nezanedbatelných 171 354 rublů z veřejných zdrojů. Jeho kritický postoj vůči Stolypinovi však ani tyto peníze příliš nezmírnily.“ 11]

Puriškevič byl i přes svůj zámožný původ kritický ke kapitalismu a volal po autokratické vládě, která by brala větší zřetel na blaho dělnictva. Modernímu kapitalismu kladl za vinu také šíření podvrtných idejí. Následující popis jeho myšlení je jinak víceméně přesný:

Puriškevičovy obavy z revoluce velkým dílem motivovaly také jeho antisemitismus. Vyhýbal se demagogii lidí na rasistické pravici jako Markov, který Židy odsuzoval coby „rasu zločinců“ a jen zřídka ve své antisemitské rétorice užíval náboženské křesťanské motivy. Jako šlechtic a velkostatkář se příliš neměl ani k tomu přidávat se k rozšířeným výpadům proti Židům-boháčům a chamtivým kapitalistům a na rozdíl od Dubrovina nevolal po jejich vyhnání z Ruska nebo fyzické likvidaci. Jeho nechuť k Židům vyvěrala z přesvědčení, že židovský národ je předvojem revolučního hnutí. Protože jim chyběla opravdová lojalita k ruskému státu i carovi, stavěli se Židé do popředí každé strany, hnutí nebo skupiny, jež podle jeho soudu usilovaly o oslabení a svržení režimu. Kadety, socialisty, inteligenci, tisk nebo rady vysokoškolských učitelů údajně kontrolovali židovští revolucionáři. Revoluce a Židé tak byli v jeho očích nerozlučně spojeni: kdo bojoval proti jednomu, nutně musel vystoupit i proti druhému. 12]

Přestože jej citovaný historik vykresluje jako reakcionáře, šířaného strachem ze společenských změn, bližší pohled na Puriškevičův vztah s levicí vykresluje obraz mnohem

složitější. Jeho vlastní závěry lze shrnout následovně:

Hlavním rozdílem mezi liberály a radikály byla podstatně větší vychytralost liberálů při usilování o své cíle. Byli opatrnější, chytřejší a politicky fundovanější, neuniklo V. M. Puriškevičovi a politický systém uměli podvracet legálními metodami tak, že si to zpočátku vlastně ani nikdo neuvědomil. Před volbami do Druhé Dumy vyvolal Puriškevič poprask svým prohlášením, že v okrscích, kde o zvolení neusilují žádní pravicoví kandidáti, by voliči raději měli hlasovat pro levicové kandidáty než pro liberály. 13]

Přestože snad skutečně mohla pozvednout leckteré obočí, byla tato slova míněna upřímně a Puriškevič se v podobném duchu vyjádřil i o deset let později, po bolševickém puči. Boj proti buňkám levicových revolucionářů byl Puriškevičovou prací, odpor k liberalismu ale jeho vášní. Pro původní černosotněnské hnutí bylo rozdrčení revolucionářů tou snadnější částí jeho mise, při které jim navíc pomáhala další, umírněnější pravicová hnutí. Jejich skutečným úspěchem ale bylo zastavení kadetů a zničení kariéry hraběte Witteho coby ruského ministra financí. Jestliže tak Puriškevič a jeho spolubojovníci nesou část nepřímé zodpovědnosti za krvavý konec k zániku tak jako tak odsouzené autokracie z rukou tvrdé levice – namísto jejího jemnějšího rozplynutí se v liberalizovaném zapomnění – bylo to v souladu s jeho zásadami a on by to jinak nejspíš ani nechtěl.

Poznámky:

1] Jack Langer, 'Fighting the Future: The Doomed Anti-Revolutionary Crusade of Vladimir Purishkevich' *Revolutionary Russia* Vol. 19, 2006, Issue 1.

2] Pro více informací o kozácích v raně moderním Moldavsku, viz Amory Stern, *Michael the Brave, the Ottoman Wars, and Count Dracula* (San Diego, 2019).

3] V knize *Pogrom: Kishinev and the Tilt of History* (2018) Stevena Zippersteina čtenář nalezne hojnost informací o Kruševanovi či původu *Protokolů*, ale v podstatě nic o Puriškevičovi.

4] Walter Laqueur, *Black Hundred: The Rise of the Extreme Right in Russia* (New York, 1993) s. 24.

5] Don C. Rawson, *Russian Rightists and the Revolution of 1905*, (New York, 1995) s. 62–63.

6] Laqueur, *Black Hundred*, s. 26.

7] Langer, 'Fighting the Future'.

8] William Korey, *Russian Antisemitism, Pamyat, and the Demonology of Zionism* (Routledge

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

199) s. 2.

9] Ibid.

10] Laqueur, *Black Hundred*, s. 23.

11] Langer, 'Fighting the Future'.

12] Ibid.

13] Rawson, *Russian Rightists*, s. 68.

Životopisná esej Amory Sterna **Vladimir M. Purishkevich and the Black Hundred** vyšla na stránkách vydavatelství Arktos 10. května 2019.